

UOT- 37.01

P.H.Rzayeva
ADPU Quba filialı
pervane.rzayeva@quba.adpu.edu.az

REGIONDA BAŞ VERƏN SİYASİ VƏ MƏDƏNİ HADİSƏLƏRƏ “ŞƏRQ QADINI” JURNALININ TƏSİRİ

Açar sözlər: “Şərq qadını”, jurnal, nəşr, təhsil, ana, övlad, əxlaq, məqalə, müəllif, məlumat

1923-cü ildə nəşr olunan “Şərq qadını” jurnalının yaranmasını zəruri edən səbəblər araşdırılmışdır. Göstərilmişdir ki, jurnalın yaranmasında XIX yüz ilin yarısı - XX yüz ilin 20-ci ilində Rusiyada nəşr olunan məşhur jurnalların təsiri olmuşdur. Eyni zamanda həmin dövrün müsəlman dünyasının güc mənbələrindən hesab edilən Osmanlı dövlətinin təsiri də olmuşdur. Belə ki, Osmanlı türkləri ilə Azərbaycan türklərinin üzləşdikləri problemlərin, tərbiyə və maarflənmə prosesinin eyni çətinliklərlə üzləşməsi baxımından “Şərq qadını” ilə eyni dövrdə nəşr olunan qadın jurnallarının yanaşmaları eyni olub. Həmçinin “Şərq qadını” jurnalının nəşr olunmasından az sonra onun təsiri Türkünəstanə və Tatarstanə kimi yayılmışdır. Bu prosesə Bakıda keçirilən I Türkoloji Qurultayın müstəsna təsiri olmuşdur. 1925-ci ildən sonra Özbəkistanda nəşr olunan və “bədi-ədəbi mühitdə parlayaraq savadsızlığın aradan qaldırılmasına, maarifçilik işığının gur yanmasına səbəb olan “Maarif və oktuçi”, “Səodat” qadın jurnalı kimi jurnalların nəşrində “Şərq qadını” jurnalının böyük təsiri olmuşdur.

П.Г.Рзаева

ВЛИЯНИЕ ЖУРНАЛА "ШАРК ГАДИНИ" НА ПОЛИТИЧЕСКИЕ И КУЛЬТУРНЫЕ СОБЫТИЯ, ПРОИСХОДЯЩИЕ В РЕГИОНЕ

Ключевые слова: «Шарк гадини», журнал, публикация, образование, мать, ребенок, нравственность, статья, автор, информация.

Исследованы причины, вызвавшие необходимость создания журнала «Шарк Гадини» (пер. «Восточная Женщина»), издававшегося в 1923 году. Показано, что на создание журнала оказали влияние популярные журналы, выходившие в России с середины 19 века до 20-го года 20 века. В то же время имело место влияние Османского государства, которое считалось одним из источников власти в мусульманском мире того периода. Таким образом, подходы женских журналов, издававшихся в тот же период, что и «Шарк Гадини», были схожи с точки зрения проблем, с которыми сталкивались турки-османы и турки-азербайджанцы, и тех же трудностей в процессе воспитания и образования. Также вскоре после выхода журнала «Шарк Гадини» его влияние распространилось на Туркестан и Татарстан. Исключительное влияние на этот

процесс оказал состоявшийся в Баку Первый тюркологический конгресс. Журнал «Шарк Гадини» оказал большое влияние на издание таких журналов, как «Маариф ва октучи» и женский журнал «Саодат», издававшихся в Узбекистане после 1925 г. просветление, чтобы ярко гореть».

P.H.Rzayeva

THE REGIONAL INFLUENCE OF "SHARG GADINI" MAGAZINE IN THE TURKISH WORLD

Keywords: "Sharg gadini", journal, publication, education, mother, child, morality, article, author, information

The reasons that necessitated the creation of the magazine "Sharg gadini" (*trans.* "Eastern Woman") published in 1923 were investigated. It has been shown that the creation of the magazine was influenced by popular magazines published in Russia from the middle of the 19th century to the 20th year of the 20th century. At the same time, there was the influence of the Ottoman state, which was considered one of the sources of power in the Muslim world of that period. Thus, the approaches of women's magazines published in the same period as "Sharg gadini" were similar in terms of the problems faced by Ottoman Turks and Azerbaijani Turks, and the same difficulties in the process of upbringing and education. Also, shortly after the publication of the "Sharg gadini" magazine, its influence spread to Turkestan and Tatarstan. The First Turkological Congress held in Baku had an exceptional impact on this process. The "Sharg gadini" magazine had a great influence on the publication of magazines such as "Maarif va oktuchi" and "Saodat" women's magazine published in Uzbekistan after 1925 and "shining in the artistic and literary environment to eliminate illiteracy and cause the light of enlightenment to burn brightly."

GİRİŞ

XIX yüz ilin sonları XX yüz ilin əvvəllərində Çar Rusiyasında siyasi durumun zəifləməsi ilə xalqların öz müqəddəratını təyin etmə hüquqları uğurunda mübarizəsi başladı. Lakin Azərbaycan xalqı illərlə həyata keçirilən istila siyasətinin nəticəsində mövhumata, cəhalətə yuvarlanaraq təhsildən, sivilizasiyadan xeyli uzaq düşmüşdü. Həmin dövəmdə Azərbaycanda baş verən siyasi hadisələrin mərkəzində Azərbaycan xalqının tərəqqipərvər ideyalara sahib olan, xalqı azadlıq və hüquqları uğrunda mübarizəyə hazırlayan ziyalı təbəqəsi dururdu. Onlar birmənalı şəkildə bu yolda təhsilin və məktəbin önəmli olduğunu vurğulayırdılar.

Xalq təbəqələri arasında təhsil almaq hüquqlarına malik olanlar isə dövlətin xüsusi imtiyazlar verdiyi ağa-bəy sinfinə məxsus ailələrin övladları idi. Təhsil almaq maddi baxımdan çətin bir proses olduğundan heç də hər bir imkanlı ailə bu yolu seçmirdi. Azərbaycandan olan tələbələr həmin dövəmdə əsasən Rusiyanın Kazan, Moskva, Peterburq universitetlərində və Fransanın Paris və Osmanlı İstanbul universitetlərində təhsil alırdılar. Xaricdə təhsil almağa gedən

tələbələrin bir çoxu orada evlənir və əksər hallarda vətənə qayıtmırdı, vətənə qayıdanlar isə müsəlman cəmiyyətinin şiddətli qınağı ilə üzvləşirdilər. Onlar öz millətindən olan qadınlarla ailə həyatı qurmaq istəmirdilər. Buna səbəb isə qadınların ictimai həyatdan təcrid olunmuş şəkildə ağır məişət şəraitində ev işləri ilə məşğul olmaları idi. Dövrün tanınmış ziyalıları bu problemdən çıxış yolunu Azərbaycanda qız məktəblərinin açılmasında, qadın hüquq və azadlıqlarını təmin edəcək mətbuat orqanının fəaliyyətində görürdülər. Lakin qız məktəblərinin açılması asanlıqla başa gəlmədi. Çar məmurlarından tutmuş çaradək Azərbaycanda qız məktəblərinin açılması xahiş edilsə də rədd cavabları alırdılar. Çar üsulidarəsinin maneçilikləri ilə yanaşı Azərbaycandakı din xadimlərinin, mövhumata uymuş cahil insanlar da bu prosesə ciddi əngəl törədirdilər. 7 sentyabr 1901-ci ildə Hacı Zeynalabdin Tağıyevin təşəbbüsü və maliyyəsi ilə açılan ilk müsəlman qız məktəbi böyük problemin həlli yolunda önəmli dönüş nöqtəsi oldu. Bu məktəblərin açılışı tezliklə bölgələri də əhatə etdi, Qarabağda, Gəncəbasarda və digər yerlərdə qız məktəbləri açılmağa başladı. Beləliklə Azərbaycanda qadınların ictimai həyata transformasiya prosesi başladı. Böyük çətinliklər hesabına işıq üzü görən qəzet və jurnallarda – “Molla Nəsrəddin”, “Dəbistan”, “Rəhbər”, “Məktəb”, jurnallarında və “İrşad”, “Həyat”, “Kaspi” qəzetlərində qadın təhsilinin önəmindən bəhs edən çoxsaylı yazılar yer almağa başladı. Yazarlar sırasında Hənifə Məlikova, Xədicə Ağayeva, Mədinə Vəkilova, Şəfiqə Şeyxzadə kimi görkəmli qadın yazarlarından sonra Mina Aslanova, Səkinə Axundova, Böyükxanım Hacıbəyova, Zara Ağayeva, Adilə Şahtaxtinskaya, Nəbat Nərimanova və Şəfiqə Əfəndizadə kimi mətbu fəaliyyətlə məşğul olan qadın yazarlar yetişmişdir. Beləliklə qadın təhsilinin dəstəklənməsi, qadınların hüquq və azadlıqlarının müdafiə edilməsi yönündə qadın yazarların sırası genişlənməyə başladı.

Qısa müddət ərzində Azərbaycanda qadın azadlığı və hüququ sahəsində böyük addımlar atıldı. Qadınlar ictimai sosial həyatdan ictimai-siyasi həyata inteqrasiya etməyə başladı. Təbii ki, bunun da sayəsində ölkədə sağlam tərəkümlü gənclik yetişməyə başlayırdı. Ailələrdə gender bərabərliyi amilləri getdikcə qadınların üstünlükləri baxımından düzənə gəlirdi.

1. Şərqdə qadın hüquqlarının ilk təminatçısı – Azərbaycan qadını

Heç təsadüfi deyildir ki, 1918-ci il may ayının 28-də Şərqdə ilk demokratik cümhuriyyət olan Azərbaycan Demokratik Respublikasında maarif işi, təhsil və qadın təhsili məsələsi ön planda olmuşdu [5, s.88]. XX yüz ilin əvvəllərindən başlayaraq ailə-məişət, qadın mövzusu ziyalılar tərəfindən geniş şəkildə müzakirə edilən ən aktual məsələlərdən olmuşdur. Qadın hüquq və azadlıqları ilə bağlı problemlərlə müxtəlif siyasi və ictimai düşüncə sahibləri ortaq nöqtəyə gələ bilirdilər. Ona görə də tarixi İstiqlal Bəyannaməsində də bu məsələ öz qanuni əksini tapmışdır: “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti milliyyətindən, məzhəbindən, sinfindən, silkindən və cinsindən asılı olmayaraq öz sərhədləri daxilində yaşayan

bütün vətəndaşlarına siyasi hüquqlar və vətəndaşlıq hüququ təmin edir” [2, s.5-7; 4, s.93].

Həyata keçirilən hüquqi və siyasi məsələlər Azərbaycan qadınını get-gedə öz hüriyyətinə və haqlarına qovuşdururdu. Azərbaycan qadını müsəlman şərqində ilk dəfə olaraq seçib-seçilmək hüququ əldə etdi. Azərbaycan hökuməti bu sahədə daha mütərəqqi addımlar ataraq ölkə ərazisində gender bərabərliyinin, qadın hüquqlarının təminatçısı kimi çıxış edirdi. Lakin taleyin acı hökmü müstəqil dövlətimizin süqutuna gətirib çıxardı. Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra bu proseslər bir qədər səngidi. Azərbaycan qadınının azadlıq yolu rus qadınının təmsalında ortaya atıldı. Ümumiyyətlə, Azərbaycan qadınının rus qadınından hər cəhətdən, köklü şəkildə fərqlənməsinə baxmayaraq, Azərbaycandakı qadınların həyatında baş verən bir çox məqamların Rusiyada baş verən hadisələrlə sıx əlaqəsi meydana gəldi [1, s.153]. Beləliklə, bir müddət sonra milli düşüncənin yerini bolşevik düşüncəsi tutdu. Yeni quruluş təhsilə, maarifə bir qədər açıq görsəndiyindən bu fürsətdən istifadə edən Azərbaycan ziyalıları, aydınları Azərbaycan xalqının təhsilə, maarifə cəlb edilməsi istiqamətində böyük işlər görürdü. Qadınların təhsilə cəlb edilməsi ilə yanaşı, yetişən gənc nəslin formalaşdırılması, məişət mədəniyyətinin, ekoloji mədəniyyətin aşılması istiqamətində mühüm işlər görülməli idi.

2. “Şərq qadını” jurnalının yaranmasını aktual edən səbəblər

Məhz belə bir dövrdə bu işləri “Şərq qadını” jurnalı öz üzərinə götürdü. Ona görə də “Şərq qadını” jurnalı mədəni, maarifləndirici jurnal olmaqla yanaşı, özü-özlüyündə siyasi bir yük də daşıyırdı. Jurnalın baş redaktoru bolşevik Ayna Sultanova olsa da, jurnalda fəaliyyət göstərən yazarların bir çoxunun sayəsində cümhuriyyət qurucularının yarımçıq qalmış arzularını jurnal öz missiyasına çevirmiş oldu. Cümhuriyyət dönəmindən start götürmüş kişi və qadınlar arasında hüquq və azadlıqların bərabərliyi və cinsi mənsubiyyətə görə ayrı seçkiliyin aradan qaldırılması prosesi “Şərq qadını” jurnalının ön yarıqısına çevrilmişdir. Təbii ki, Azərbaycanda bu jurnalın çap olunmasına Rusiya və Osmanlı dövlətində baş verən hadisələrin birbaşa təsiri vardı. XIX əsrin ikinci yarısı – XX əsrin əvvəllərində Rusiyada bir sıra sosial və iqtisadi amillərin təsiri ilə qadın ədəbi mühitində də canlanmalar başladı. Dövri mətbuatda qadın məsələsinin müzakirəsi, rus feminizminin yaranması, qadın təhsilinin inkişafı qadın mətbuatının mövzularında öz əksini tapmışdır.

Rusiyada qadın hüquq və azadlıqlarına, mənəvi-əxlaqi tərbiyə, məişət mədəniyyətinin formalaşdırılması baxımından “Рассвет” (1859-1862), “Русская хозяйка” (1861-1862), “Женский вестник” (1866-1868), “Друг женщины” (1882-1884), “Женщина” (1907-1917), “Дамский мир” (1907-1917), “Женское дело” (1910-1918), “Журнал для хозяек” (1912-1918), “Мир женщины” (1912-1917), “Журнал для женщин” (1914-1918) və sair jurnalları göstərmək olar [14, s.107; 6, s.16].

Bir-birinin ardınca nəşr olunan jurnallar təkcə qadınları maarifləndirmək vəzifəsi ilə məhdudlaşmayaraq onların mentalitetini dəyişməyə yönəlirdi. 1894-cü ildə çap olunan “На помощь матерям” (“Analara kömək”) jurnalı Rusiyada çap olunan qadın jurnallarının ilk səviyyəli pedaqoji nəşri hesab edilir [15, s.107]. Təbii ki, Rusiyada nəşr olunan maarifləndirici və tərbiyələndirici jurnalların Azərbaycan cəmiyyətində mövcud olan sosial və ictimai proseslərə təsiri çox yüksək idi. Dövrün tanınmış ziyalıları belə jurnal və qəzetlərin Azərbaycanda açılmasına icazə istəyi ilə müraciətlərdə bulunurdular. Müraciətlərə mənfi cavablar gəlsə də, mücadilədən uzaqlaşılmırdı. Əksinə, gələcəkdə nəşr olunacaq jurnalın daha təkmil, daha təsirli olması üçün təkliflər daha da püxtələşirdi.

3. “Şərq qadını” jurnalına Osmanlı dövlətinin qadın jurnallarının təsiri

1828-ci ildən çar Rusiyasının idarəetməsi altında olan Azərbaycan xalqı adəti bir, dini, dili bir qardaş Osmanlı dövlətinin maarifçilik yönündəki tərəqqi təsiri də hiss edirdi. Ona görə də “Şərq qadını” jurnalının formalaşmasında, qadın təhsilinə, qadın hüquqlarına yanaşma baxımından Osmanlı dövlətinin mövcud durumunun da təsiri böyük rol oynayırdı.

XX yüz ilin əvvəllərində Azərbaycan ziyalılarının bir qismi Osmanlı təhsilinin təsiri ilə formalaşmışdır. Ona görə də Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi proseslərə də Osmanlı elitasının baxışı ilə eyni bucaqdan baxılırdı. “Şərq qadını” jurnalının da yaranmasında və formalaşmasında Osmanlı mühitinin də öz təsiri olmuşdur. Ümumiyyətlə, Osmanlı dövründə qadınların səslərini eşitdirmək və varlıqlarını sübut etmək üçün etdikləri hər bir hərəkət, demək olar ki, bütün qadın araşdırmalarında feminist düşüncə prizmasından bəhs edilmişdir. Bu icmalda qadın jurnalları haqqında danışarkən əsas fikir bu jurnalların nəşrində məqsəd qadın kimliyi ilə feminist istiqamətdə mübarizə aparmaqdır [16, s.665]. Osmanlı dövründə olduğu kimi, Cümhuriyyət dövründə də qadınlar öz hüquqları uğrunda, yazıb-oxumaları, seçmək və seçilmək uğrunda mübarizə aparırdılar. Qadın jurnalları, digər yazılı materiallar kimi, cəmiyyətin dəyişən dəyəri haqqında məlumat verən mühüm mənbələrdən sayılırdı. Cümhuriyyət elan edildikdən sonra müxtəlif jurnallarda qadın və kişilərin bərabərliyini təmin etməsini, qadınlara siyasi hüquqlar verilməsini təbliğ edən yazılar dərc olundu [11, s.60].

Cümhuriyyətin elanından sonra “Şərq qadını” jurnalı ilə təxminən eyni vaxtda (1924) nəşr olunan “Firuzə” jurnalında daha çox qadın təhsilinin yollarından, qadın hüquqlarının müdafiəsindən, dünya qadın hərəkətlərindən, qadın şüurundan, türk qadınlarının siyasi hərəkətindən, gigiyena və qidalanma mədəniyyətindən və sair mövzulardan bəhs edən yazılar çap olunurdu [10, s.97; 9, s.2142].

Məlumdur ki, Azərbaycan Demokratik Respublikası öz müstəqilliyini elan etdikdən sonra təhsilə xüsusi önəm vermişdir. Osmanlıdan dəvət olunmuş, 1923-1926-cı illərdə Bakı Dövlət Universitetində pedaqogika və psixologiya fənlərini

tədris etmiş Xəlil Fikrət Kanad (1892-1974) “Şərq qadını” jurnalında uşaq tərbiyəsi, pedaqoji aspektdən maariflənmə mövzularında çoxlu sayda məqalələr yazmışdır ki, bu da müəllifin Osmanlı ilə Azərbaycandakı problemlərin eyniyyət təşkil etdiyini göstərir [6, s.22].

4. “Şərq qadını” jurnalının təsir dairəsi

“Şərq qadını” jurnalının yaradılmasına Azərbaycanda və Rusiyada baş verən siyasi, inqilabi hadisələr, Osmanlı mühiti təsir etmişdisə də, “Şərq qadını” jurnalının da təsir çevrəsi təkcə Azərbaycanla məhdudlaşmayaraq Türkünstandək gedib çıxmışdı. Həmin dövrdə Türkünstanda əhalinin yazıb-oxuması, xüsusən də qadınların savadsızlığı hökmran idi. Çar Rusiyasının Türkünstanda həyata keçirdiyi basqılar, Türkünstan xalqının itaətdə saxlanması üçün təhsildən, maarifdən uzaq tutulması öz təsirini göstərmidir. Ebubekir Güngör əsərində göstərir ki, Türkünstanda əslər boyu davam edən rus işğallarına qarşı siyasi və hərbi dirənişlər, üsyanlar insan itkisindən və yerli xalqa zülmün artmasından başqa heç nə gətirmədi. Çar Rusiyasının türk və müsəlman xalqlarına qarşı yürütdüyü siyasət qarşısında ziyalılar çarəni düşməne qarşı mədəni birlikdə tapdılar. Bu birləşmə Cedit hərəkəti əsasında baş verdi. Cedit məktəbləri və nəşrləri vasitəsilə Türkünstanda İslam-türk şüurunun yayılması, ictimaiyyətin maarifləndirilməsi şəklində özünü göstərdi. Türkünstan ziyalılarının novatorluq ideyalarını özündə əks etdirən islamçılıq, türkçülük və cədidçilik çarizm dövründə ədalətsiz əməllərə məruz qalan Türkünstanlı yerli xalqın azad edilərək sivil inkişafını təmin etmək məqsədilə qurtuluş savaşın əsas ideologiyasını təşkil edirdi. Dövrün siyasi, sosial və iqtisadi inkişafına bilavasitə rəhbərlik etdiyi kimi, bugünkü Türkünstanın formalaşmasında da mühüm rol oynamışdır [7, s.144-145].

Ərəb qrafikalı Azərbaycan əlifbasından latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasına keçidlə bağlı Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin 27 iyun 1924-cü il tarixli qərarı ilə yeni əlifba məcburi və dövlət əlifbası hesab olundu. “Şərq qadını” jurnalı bu işin həyata keçməsinə sürətləndirmək üçün latın qrafikalı Azərbaycan əlifbası ilə oxuyub-yazacağı sürəcə maariflənmənin həyata keçməsinin güclü olacağını qeyd edirdilər. Ərəb qrafikalı əlifbanın mövhumatı, cəhaləti özündə saxladığı qeyd edilirdi. Latın qrafikalı əlifbaya Türkünstanın və digər türkdilli ölkələrin də keçməsinin zəruriliyi qeyd edilsə də, bu proses ləng gedirdi. Bu işin sürətlənməsinə Azərbaycandan, Türkünstandan, Tatarstandan, Dağıstandan və başqa türk ölkələrindən də çoxlu sayda elm adamının iştirak etdiyi 6 fevral – 5 mart 1926-cı il tarixlərində Bakıda keçirilən Birinci Türköloji Qurultayın böyük təsiri olmuşdur [3, s.17].

Həm əlifba islahatları ilə, həm də maarifçilik təsirləri ilə vaxtilə türk dünyasının birliyinin maarifdən, təhsildən keçdiyini söyləyən İsmayıl bəy Qaspiralının "Dildə, fikirdə, əməldə birlik!" ideyasının təsiri ilə Azərbaycanda nəşr olunan jurnalların etkisi Türkünstana da təsir etmişdir. Özbək şərqşünas, 1922-1937-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetində müəllim kimi çalışmış Halid Said “Yeni

Elifba Yollarında Eski Hatıra ve Duygularım” adlı, xatirə kitabında yazırdı ki, Özbəkistanda 1925-ci ildən başlayaraq nəşr olunan “Maarif və oktuçı”, “İnqilab”, “Gülüstan”, “Ələngə” kimi jurnallar bədii-ədəbi mühitdə parlayaraq savadsızlığın aradan qaldırılmasına, maarifçilik işığının gur yanmasına səbəb oldu [8, s.43].

“Şərq qadını” jurnalının təsirini isə ayrıca qeyd etmək yerinə düşərdi. Çünki həmin dövərdə Özbəkistanda qadınların təhsili yox idi. İctimai fəallıqları kişilərlə nisbətə müqayisəyə gəlməz dərəcədə zəif idi. Zeynabidin Əbdirəşidov qeyd edir ki, Sovet hakimiyyətinin qurulmasının ilk illərində Türkünstanda qızlar ümumiyyətlə təhsildən uzaq idilər. Türkünstanda məktəb kimi qadın məktəbləri əvvəllər mövcud deyildi. Adətən qızlar vaxtaşırı molla arvadının yanına toplaşırdılar. Savadlı qadınlara “bibixatun”, “bibixala” və ya “biatin” deyilirdi [12, s.69]. “Şərq qadını” jurnalının təsiri ilə Özbəkistanda ərəsəyə gələn ən böyük yenilik isə 1925-ci il dekabrın 1-də özbək qadınları üçün təsis olunan “Səodat” jurnalının nəşr olunmasını göstərmək olar. İldə 8 dəfə nəşr olunan jurnalda ədəbiyyat, mədəniyyət, incəsənət, elm, təhsil, idman sahələrində xüsusi yazılar, məlumatlar verərək qadınları savadlılığa cəlb edirdilər.

NƏTİCƏ

“Şərq qadını” jurnalının yaradılmasına qədər və yaradılmasından sonrakı dövrün təhlili göstərir ki, XX yüz ilin əvvəllərində Azərbaycanda start götürmüş maarifçilik hərəkatında qadın təhsili, hüquq və azadlıqların müdafiəsi eyni zamanda qlobal əhəmiyyət daşıyırdı. “Şərq qadını” jurnalındakı rubrika və bölmələrin vaxtilə Rusiyada çap olunan qadın jurnallarında qoyulan problemlərlə oxşar olduğunu deyə bilərik. Osmanlı dövlətində “Şərq qadını” ilə eyni vaxtda çap olunan jurnallarda isə qadın problemlərinin eyni olması onu deməyə əsas verir ki, müsəlman aləmində qadınların hüquq və azadlıqları uğrunda mübarizəsi hər iki xalq üçün eyni önəmli idə. Nümunə kimi 1923-cü ildə “Şərq qadını” jurnalında uşaq tərbiyəsinə aid çoxlu sayda məqalələr yazmış, Osmanlıdan gəlmiş alim Xəlil Fikrəti göstərmək olar. “Şərq qadını” jurnalının nəşr olunması ilə Türk dünyasında yeni bir nur parlamış oldu. Nurun şöləsi Tatarstandan Türkünstanadək yayılmışdır. 1926-cı ildə Bakıda keçirilmiş Türköloji Qurultaydan sonra Türkünstanda, Ösbəkistanda yeni bir maarifçilik hərəkatı başlamışdır. Özbək türkü Halid Said Hocayev Özbəkistan cəmiyyətində qadın hüquq və azadlıqlarının, maarifçiliyi təbliğ edən nəşrlərin meydana gəlməsində Azərbaycanın təsirini xüsusi vurğulamışdır ki, bu təsirlər içərisində “Şərq qadını” jurnalının da böyük rolu olmuşdur. Belə ki, 1925-ci ildən nəşr olunan “Səodat” qadın jurnalı birbaşa “Şərq qadını” jurnalının eynisi kimi yaradılmışdır. Beləliklə, 1923-cü ildə nəşr olunan 100 yaşlı qocaman jurnal öz missiyasını layiqincə yerinə yetirərək tək Azərbaycanda deyil, bütünlüklə türk dünyasında böyük xidmətlər görmüşdür.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağayeva K. Azərbaycanca gender məsələləri. Bakı, 2014, 417 s.
2. Azərbaycan Cümhuriyyəti Hökumət qanun və binagüzarlıqları məcmuəsi // 1919, №1, s.5-7
3. Birinci Türkojoloji Qurultay: görünən və görünməyən tərəflər. Elmi sessiyanın materialları (10 iyun 2016-cı il). Bakı: Elm və təhsil, 2016, 100 s.
4. Qasımova A. N. Qadın azadlığının carçısı // Dövlət və Din, 2019, № 01 (60) s.90-97
5. Mərdanov M., Quliyev Ə. Azərbaycan təhsili Xalq Cümhuriyyəti illərində (1918-1920) / B.: Çarşıoğlu, 2003, 240 s.
6. Rüstəmov F.A. "Azərbaycan-Türkiyə elmi-pedaqoji əlaqələrinin inkişafı tarixindən" Azərbaycan-Türkiyə elmi-pedaqoji əlaqələrində əhəmiyyətli rol oynayan professor Xəlil Fikrətin elmi-pedaqoji fəaliyyəti // Azərbaycan məktəbi, 2013, № 6 (658), s.21-29
7. Ebubekir Güngör. Türkiyədə Fikir Akımları: Ceditçilik, Türkcülük, İslamçılıq, IQ Kültür Sanat Yayıncılıq, 2013, 208 s.
8. Hacıyev H.S. Yeni Elifba Yollarında Eski Duygu ve hatıralarım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006, 131 s.
9. Malkoch S.K., Yılmaz D.V. Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992) // Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Vol. 10, Is. 17, 2019, p.2140-2156
10. Şahin E. "Geçmişten günümüze kadın süreli yayınlarına karşılaştırmalı bir yaklaşım", Türk ve İslam Dünyası Sosyal araştırmalar Dergisi, 2018, 5(16), p.86-105
11. Mutlu N. Popüler kadın dergilerinde kadın temsili (örnek olay: Cosmopolitan dergisi). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye, 2009
12. И.Гаспринский и Туркестан в начале XX века: связи, отношения, влияние / З. Абдирашидов. Т.: Akademnashr, 2011, 384 с.
13. Симонова О.А. Массовая беллетристика в структуре женских журналов 1910-х годов: Автореф. ... дис. канд. филол. наук. М., 2008, 23 с.
14. Смеюха В.В. Первый российский женский журнал: история и типология // Lingua mobilis. 2011, № 2, 28, с.106-116
15. Смеюха В.В. Отечественные женские журналы. Историко-типологический аспект: Монография. Ростов-на-Дону: СКНЦ ВШ ЮФУ, 2011, 188 с.
16. Malkoch S.K., Yılmaz D.V. Women's magazines in the Ottoman period // The Journal of International Social Research, Vol. 12, 63, 2019, p.664-669

Redaksiyaya daxil olub 11.02.2023